

Susanne Oxenstierna: **From Labour Shortage to Unemployment? The Soviet Labour Market in the 1980s.**

Selv om Susanne Oxenstiernas afhandling *From Labour Shortage to Unemployment? The Soviet Labour Market in the 1980s* (Institutet for social forskning, Stockholms universitet/Almqvist & Wiksell International 1990, 311 s) med sine væsentlige originale bidrag først og fremmest henvender sig til specialister i sovjetiske arbejdsmarkedsforhold, har den i høj grad interesse for en bredere kreds, fordi netop arbejdsmarkedet, som her analyseres grundigt og veldokumenteret, er centralt for forståelsen af hele den politiske og økonomiske udvikling i Sovjetunionen.

Ud fra et metodisk synspunkt kan afhandlingen opdeles i tre emnekredse: en omfattende empirisk analyse af løndannelse og allokation af arbejdskraft, en teoretisk analyse af nogle problemstillinger vedrørende virksomhedernes arbejdskraftefterspørgsel, og en begrebsmæssig diskussion af arbejdskraftmangel og arbejdsløshed.

Afhandlingens tyngdepunkt er den empiriske beskrivelse og analyse (kap 4, 5, 7, 8 og 9) med systematiske fremstillinger af arbejdsmarkedsplanlægningen, lønsystemet og udbud og efterspørgsel på arbejdsmarkedet, herunder de seneste års reformer. En række nye data fremdrages og benyttes til forbedrede beregninger, bl.a. af arbejdsstyrkens størrelse og omfanget af arbejdsløsheden. Blandt dimensionerne i allokationen af arbejdskraft – uddannelse, profession, region, branche, virksomhed, jobtype, daglig arbejdsindsats – behandles fordelingen mellem brancher og jobtyper mest detaljeret, fordi der her er flest data til rådighed.

Men datagrundlaget er forbedret væsentligt i de seneste år, og nye data er kommet til, også efter afhandlingens færdiggørelse, fx vedrørende faktisk løn for forskellige erhvervsgrupper (s 138, 142–143).¹

Manglende data forklarer også, at lønforskelle mellem kvinder og mænd ikke analyseres. De tilgængelige, rudimentære data tyder på, at kvindernes gennemsnitsløn udgør 60–70 % af mændenes, hvilket genfindes i mange, vidt forskellige økonomiske systemer.² Kvindernes høje erhvervsdeltagelse med ringe forekomst af deltidsarbejde beskrives grundigt, og en sammenlignende beskrivelse af den sociale baggrund for denne udvikling og tilsvarende tendenser i vestlige lande kunne være en særdeles interessant uddybning af denne problemstilling.

De teoretiske bidrag vedrører virksomhedernes efterspørgsel efter arbejdskraft under de forskellige bonussystemer siden 1965 og de to mulige khozraschet-modeller i virksomhedsloven fra 1987 (kap 6 og 10). Et hovedresultat er, at ændringer i bonussystemerne siden 1965 i stadig højere grad har givet virksomhederne incitamenter til at bruge mindre arbejdskraft. Det er en begrænsning ved de anvendte modeller, at de udelukkende beskriver ledelsens og i visse tilfælde arbejderkollektivets maksimering, men ikke virkninger på den enkelte arbejders daglige arbejdsindsats, som også har været en vigtig del af formålet med de mange reformer.

Men i det hele taget er forfatteren meget skeptisk angående teoretiske modellers anvendelighed til forståelse af den sovjetiske økonomi (s 53, 70, 169, 181).

¹ Trud v SSSR. Statisticheskij sbornik. Moskva: Finansy i Statistika 1988, s 197–204.

² G Ofer & Aa Vinokur, s 127–162 i S Rosefield (red): *Economic Welfare and the Economics of Soviet Socialism*. Cambridge: Cambridge University Press 1981. D. Redor: *Les Inégalités de salaires à l'est et à l'ouest*. Paris: *Economica* 1988, s 78–81.

Det er dog et stort spørgsmål, om dette problem er specielt for netop den sovjetiske økonomi, og i hvert fald er en systematisk oversigt over de forskellige bonus-systemer nyttig, selv om det muligvis er rigtigt, at "the much discussed bonus regulations are actually of little importance. It is to be hoped that this point will be absorbed by the profession."³

I diskussionen af arbejdskraftmangel og arbejdsløshed (kap 1-3 samt dele af kap 8 og 9) tages der afstand fra de gængse opfattelser af den traditionelle fuldbeskæftigelsespolitik som udtryk for dels en social kontrakt, dels en generel tendens til overefterspørgsel efter produktionsfaktorer (s 62, 69). I stedet ses den som en bivirkning af ledelsens prioritering af økonomiske mål uden synderligt hensyn til befolkningens ønsker. Den fulde beskæftigelse, der ganske vist ikke har været særlig produktiv (jfr Gorbatsjov-citatet s 37), beskrives ikke som det store sociale gode, den også var, men udelukkende som "sub-optimal" og "malfunctions" (s 54, 56, 58, 230). På den anden side er den voksende arbejdsløshed "alarming" (s 254), og der er tilsyneladende ikke den ringeste mulighed for at passere et lidt mindre ineffektivt stadium på vejen fra arbejdskraftmangel til arbejdsløshed.

Der er dog et fast holdepunkt, hvormed der ikke spores nogen tvivl hos forfatteren, nemlig markedsökonomiens overlegenhed, hvor "autonomous agents buy and sell their goods at prices which adjust to clear the market" (s 71, jfr s 72, 161, 230, 267). Nu er det jo ikke det normale, ikke engang i teorien, at markeder clearer i markedsökonomier, hvor der typisk er overskudsudbud af varer og ikke mindst af arbejdskraft,⁴ med nogle få heldige undtagelser, der skyldes aktiv statslig arbejdsmarkedspolitik, som bl a i Sverige.

Flere andre generelle sammenligninger med vestlige markedsökonomier adskiller sig fra den omhyggelige analyse af det sovjetiske arbejdsmarked ved at være langt svagere dokumenteret med et så

upræcist sammenligningsgrundlag, at det kommer betænkeligt nær til "comparing model with muddle".⁵ Om forbruget anføres, at "consumer aspirations are not met in this economy" (s 82, her sammenlignes der åbenbart med kommunismens anden fase hos Marx), og at "few households have cars to ease their daily life" (s 191), nemlig 2 af hver 100 familier i 1970, og 10 i 1980. Det kunne tilføjes, at tallet var steget til 18 i 1989.⁶ Om levestandardens udvikling under *perestrojka* konstateres det temmelig unuanceret, at "things have gotten worse" (s 262).

Uanset om man deler disse vurderinger eller ej, er afhandlingens analyse en uundværlig ballast til forståelse af den nuværende krise, som i høj grad udspringer fra arbejdsmarkedet med uforholdsmæssige lønstigninger (ca 10 % om året i de sidste tre år)⁷ og udtalt modvilje mod realistiske, dvs. langt højere priser.⁸ Reformforslagene, således også Shatalin-planens vidtgående forslag,⁹ viderefører mange eksisterende træk, bl.a. de centralt fastsatte tariflønninger med resultatafhængige tillæg (jfr s 122-157), men supplerer

³ M Ellman i *Journal of Comparative Economics*, 1989, s 350.

⁴ Som beskrevet af fx M L Weitzman: *The Share Economy. Conquering Stagflation*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1984. s 33-38.

⁵ A Nove: *The Soviet Economic System*. London: George Allen & Unwin 1977. s 9, 167.

⁶ *Narodnoe Khozjajstvo SSSR v 1989 g.* s 121.

⁷ Jfr den nyligt udsendte rapport, *The Economy of the USSR*, fra IMF, OECD, IBRD og EBRD.

⁸ En interessant analyse af befolkningens holdninger med sammenligninger mellem svarpersoner i Moskva og New York findes i R J Shiller, M Boycko & V Korobov: *Popular Attitudes towards Free Markets: The Soviet Union and The United States*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No 3453, September 1990.

dem med lønindexering og arbejdsløshedsdagpenge i op til 1 år og 6 måneder, aftagende fra 70 % til 50 % af gennemsnitslønnen.

Den mest akutte del af den aktuelle økonomiske krise er de makroøkonomiske uligevægte, som Gorbatjov-ledelsen selv har skabt.¹⁰ Den vigtigste opgave for ledelsen er derfor at få styr på statsbudgettet, pengepolitikken og pris- og lønudviklingen. Løsningen af disse problemer kræver ikke systemændringer, men er tværtimod nødvendige forudsætninger for at ændre systemet. Problemet er, at politisk modstand og måske borgerlige uroligheder vil møde ethvert forsøg på nødvendige foranstaltninger, nemlig prisstigninger, som kunne genoprette prissystemet og den økonomiske balance, og som netop nu er mere nødvendige end nogen sinde, fordi økonomien decentraliseres, dels politisk tilsigtet, dels spontant som følge af social og politisk opløsning.

Gorbatjov har pådraget sig et stort ansvar ved helt at ødelægge det i forvejen stærkt nedbrudte prissystem samt pengevæsenet på den klassiske måde, nemlig med en løbsk seddelpresse, hvilket helt uberettiget er taget til indtægt for den generelle miskreditering af al politisk styring, socialisme og planøkonomi på et tidspunkt, hvor behovet for alt dette er stigende på grund af tiltagende globale ressource- og miljøproblemer og deraf følgende konflikter.

*Docent HANS AAGE
Københavns universitets
økonomiske institut*

⁹ S Shatalin et al: Perekhod k rynku. Moskva: Arkhangel'skoe 1990. En fyldig sammenfatning, offentliggjort som tillæg til Komsomol'skaja Pravda, 29. september 1990, vil i nær fremtid blive udgivet i dansk oversættelse af Det Udenrigspolitiske Selskab, København.

¹⁰ Jfr S Hedlund: "Sovjetunionen – sedelpressarnas förlovade land". *Ekonomisk Debatt*, Årg 17, Nr 6, s 423–430.